

Vestmannen

Nr 1

Bergen, 20. januar 1999

15. årgang

Norsk Bladmannalag 85 år

Av Ludv. Jerald

Grunnleggjaren Hans Aarnes

Norsk Bladmannalag fylte i 1998 sine 85 år. Det var skipa i Skien i 1913 i samband med landsstemna i Noregs Ungdomslag. Det skulde vera eit lag for bladfolk i den nynorske pressa. Eigarar eller driftsstyrarar av sovorne blad kunde òg meldt seg inn. Å skapa samhald millom bladi og dei som arbeidde der var òg med i fyremålet.

Hans Aarnes upptaksmann

Upptaksmann var den kjende sunnmøringen, redaktør og seinare forlagsdirektør Hans Aarnes. Skipingsmøtet vedtok at laget skulde ha eit styre på 3 mann, og det fyrste styret vart Hans Aarnes, formann, Albert Joleik, varaformann, og Lars Risvoll, kassastyrar. 24 lagsmenn meldt seg inn på skipingsmøtet, men alt ved utgangen av året hadde laget 42 lagsmenn.

Hans Aarnes var formann i laget i mange år, og han hev skrive soga um dei fyrste ti åri til laget, og dertil ei verdfull bok um «Bladarbeid». I 1923 var Aarnes formann, Einar Breidsvoll var varaformann, og Lars Hjelle kassastyrar.

Formenn

Då Aarnes bad seg fri, vart redaktør

Agnar Skeidsvoll i Gula Tidend formann i nokre år. Etter han var redaktør og stortingsmann Ludv. Botnen, Flora, formann til 1952. Etter Botnen var Ludv. Jerald, Dagen, formann i 26 år, frå 1952 til 1978. Då han bad seg fri, vart programsekretær Mathias Stang, NRK Førde, formann. Han døydde etter two år, og varaformannen *Gerdfinn Eithun*, BT Førde, rykte då upp til formann.

Ikkje årsmøte på mange år

Bladmannalaget hadde samla eit stipendfond, og mange stipend vart utetla gjennom åri. No hev det ikkje vore halde årsmøte på mange år, og lagsmennene vonar at 85-årsjubileet kan føra til at det vert halde både årsmøte og jubileumsfest, og at nye lagsmenn då vil mælt seg i stort tal.

Språkråd og ordtilfang

Etter det Vestmannen frettet, dryfte den nynorske luten av Fagnemndi i Norsk språkråd ordfanget i nynorsk på møte i november. På årsmøtet i Språkrådet 2. og 3. februar 1999 er det tale um å leggja fram 3 framlegg – eit frå Helge Sandøy, eit frå Jan Terje Faarlund og eit frå Åshild Nordstrand. Framlegget frå Åshild Nordstrand manar til varsemd med å taka opp ord som kann tevla ut dei tradisjonelle nynorskordi.

Som lesarane veit, avviste årsmøtet 1998 eit framlegg med til dels underlege anbeheitelse-ord.

Bokmålsord som fagnemnd og språkråd hev ynskt godkjent i nynorsk, er med i årsmeldingane 1984-95 under «Ord som kan takast inn i nynorske ordlistar».

Det er hevda at Norsk språkråd etter Lov av 18.6.1971 om Norsk språkråd vant var heimel til å føra bokmålsord inn i nynorsk ordtilfang; uppgåva er etter dette synet avgrensa til tilrådingar um skrivemåtar.

Rådsmøte i Norsk språkråd den 2. og 3. februar 1999 på Voksenåsen

Det er ikkje vår mening å blåsa upp årsmøtet i Norsk språkråd til nokor målsleg storhending i Noreg. Snarare tvert imot, og me ser gjerne at dette offentlege supperådet vert avskipa. Men me gjer serskilt merksam på at ordet språkleg «supperåd» ikkje er vår oppfinning. Det er eit gamalt ord, jamvel innført av folk som sjølve hev vore med i rådet. Me er heller ikkje ute etter dei som slumper til å sitja i Norsk språkråd; det er prinsippet um eit slikt sernorsk offentleg målmakarråd me er imot.

Kor som er, Norsk språkråd hev årsmøte tysdag den 2. og onsdag den 3. februar 1999 på Voksenåsen kurs- og konferansehotell i Oslo. Det er eit offentleg møte, halde for offentleg kostnad, og ope for folk som hev høve til og ynskjer å vera til stades på åhøyraplass.

Dette um offentleg openskap legg me ei viss vekt på, for til tider hev det vore ymta um at i minst sume synest ha lagt for dagen tilhug til å vilja driva språkrådsspelet i det dulde. Eit spel som fleire og fleire meiner hev vore nedrivande for nynorsken.

Saklista for årsmøtet er ikkje oppsett når dette vert skrive, frårekna at møtet skal dryfta «retningslinor for upptak av ord i nynorsk».

Ordtøkjet

**Eit godt år er stutt;
eit vondt er alltid
for langt.**

Etter Ivar Aasen

I dette bladet

L. Jerdal: Norsk Bladmennalag 75 år	1
Rådsmøte i Norsk språkråd	1
L. Jerdal: Torgrim Hannås	2
Sigurd Sandvik: Um å gå	2
Norsk språkråd	3
Kva med Norsk Bladmennalag	3
L.B.Marøy: Samling i målrørsla?	4
Fråsegn frå NMU til Språkrådet	5
K.E.Steffens: Storfelt sogeverk	6
L.Jerdal: Jolemøtet	6
Trygve Orheim: Kongeferda	7
Kai Hunstadbråten: Mål i media	8
K.E.Steffens: Nynorsk purisme	9
J.Krokvik: Purisme	9
L. Jerdal: Jolehefte	9
Arne Horge: Utan peikefinger	10
Nils Haukås: Prolog	10
L.Jerdal: Hordaland Folkeblad	11
J.Krokvik: Indrebø minimum	11
Lutefisklauget	12
Einar Torgilstveit: Vatnadal	12
L Jerdal: Two sunnfjordkunstnarar	13
Arne Horge: Analyse	13
G. Gilberg: Frå Nordfjord	14
L.Jerdal: Tysk modernisme	16
Dessutan <i>Ordtøkjet, Vestmannalaget, småmeldingar, Sagt, Telefonen, Godt sagt, Sluttordet m.m.</i>	

Færøysk mistyding

I *Orðafar* dagsett desember 1998, det bladet som Føroyska Málnevndin sender ut halvårleg, les me som rett er at færøymål hev tri kyn: hankyn, hokyn og inkjekyn. Men so stend det at dansk og norsk t.d. hev berre two kyn: samkyn og inkjekyn.

Dette er snaudt rett same um me berre held oss til bokmål, for bokmålet hev vel no i minsto two og eit halvt kyn. Det synest vera ukjent for dei gilde mållærde i Málnevndin at Noreg hev havt two skriftmål i meir enn hundrad år, det eine, nynorsk, med tri kyn frå sitt fyrste upphav. Og dei norske målføri hev tri kyn lukt frå gamalnorsk eller norrønt. Det er endåtil frå norsk – gamalnorsk – at færøysk hev dei tri kyni sine!

Norsk Bladmennalag gav òg ut 25-års-skrift.

Attåt det som Ludv. Jerddal nemner i jubileumsartikkelen sin um Norsk Bladmennalag, gav Norsk Bladmennalag ut heftet «Norsk Bladmenn og norske blad» då laget var 25 år i 1938. Skriftestyre var Agnar Skeidsvoll (Gula Tidend), Johan Tveite (Agder Tidend) og Aksel Andersson (Austland).

Torgrim Hannås – til minne

Av Ludv. Jerald

Torgrim Hannås døydde i Winchester, England, den 20. november 1998. Han var fødd i 1916 og vart soleis 82 år. Med han er einaste sonen til professorparet Ingerd og Torleiv Hannaas gjengen burt.

Torleiv Hannaas var bondegut frå Hornnes i Setesdal. Han var frå 1914 knytt til Bergens Museum, og han vart professor i norsk målgranskning der frå 1918 og gjorde eit sjeldsynt stort samlararbeid. I heimen på Minde i dåverande Fana herad voks Torgrim Hannås upp saman med fire syster, no er berre den yngste att, Magnhild Hannaas Larsen.

Torgrim Hannås hev levt si lengste tid i England, men han var nær knytt til heimlandet og vitja Noreg kvart år. Serleg godt lika han seg på Haugastøl der ei av systerne hadde hytta. Dit kom han gjerne i påskehelgar, og han lika å gå på ski. Han hadde teke god utdanning fyrr han drog til England. Han høyrdet til det fyrste elevkullet som tok artium på norrønalina på Voss Landsgymnas, og seinare tok han filologisk eksamen. Den andre verdskrigen var nok med og avgjorde framtid hans. Heimen til Hannaasfolket på Minde var ein sentral stad for motstandsørsla, og i 1941 eller 1942 drog Torgrim Hannås og andre saman med Christian Tønset til England og gjekk med i dei norske styrkane der. Etter frikjeringi kom han heim att, og han var då so vel heime i engelsk språk at han like godt fullførde utdanningi og hovudfagsuppgåva i England.

Og i 1948 busette han seg i London. Han hadde arbeid i ambassaden, men fann det meir interessant å stella med bøker. Det var ikkje lett å verta autorisert til å driva antikvariat, men han fekk den godkjenningi, og han dreiv eit stort antikvariat i utkanten av London. Han var gift med ei engelsk dama, og ho og ei dotter lever att etter han.

For mange år sidan hadde Torgrim Hannås eit stort uppdrag for den islend-

ske regjeringi. Han var med på ein stor bokauksjon der nokre islandske sagaskrifter var sterkt etterspurde. Hannås hadde fullmakt av regjeringi til å gå til ein million kronor, og han kjempa med ein riking som baud sterkt. Hannås fekk tilslaget for litt under millionen.

Trass i dei mange år i England heldt Torgrim Hannås samband med gode vener her i landet, både gjennom brev og telefonamtalar. Han var ein vyrdeleg representant for Noreg i utlandet.

Um å gå

Verbet *å gå* bøygjest i dag normalt soleis: *gå – går – gjekk – gått*. Det er ulogisk, og fører til ugliding. Unge folk seier gjerne *gådde* i fortid.

Men det verkar òg til at *gå* i tyding *leggja merke til* gjeng ut. Desse settingane skulde me ha godt bruk for: «Han lest aldri *gå*». «Eg går så te at Ola eldest». «Ho gådde ikkje at døri vart opna». «Han kan aldri ha gått at gasskranen stod open».

Den gamle bøygjingi var klår og logisk: *ganga – gjeng – gjekk – gjenge*.

Både *ganga* og *gjeng* kan ein høyra i mange målføre, sameleis *gjeng*, i sume målføre avstytt til *gje*. «Han har *gje* sjøl». «Skosolen e utgje’en». I Setesdal dansar dei *gangar*. Det fanst òg ei ynskjeform i bruk: «*Gangje* no bodn!» sa Gaml-Ola når han var leid av barneolsteren.

I samband med *ganga* hev me *gang*. «Han er godt i *gang*». «Dei stod ute i *gangen*». Og me hev *gjenge*. «Dei er i *gjenge* med slåtten». «Døri er komi ut av *gjenget*». Ein *gjeng* er ein flokk som gjeng i lag.

Av dette ser me at dei gamle bøygingsformene lever.

Sigurd Sandvik

Bladpengar 1999

Vestmannen er no komen inn i 15. årgangen, og me ynskjer eit godt 1999! Me takkar alle dei som hev sendt oss bladpengar og gåvor, og me bed venamt dei som enno stend til rest med bladpengane um å senda dei til postgirokontoen vår - nr. 0802 4 256392. *Bladpengane er som fyrr kr 150,- for vanlege tingarar, kr 100,- for studentar, elevar og gåvetingingar.*

Lat oss koma i hug det høgnorske bladet vårt no me nærmar 2000-året!

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
Internett: sambandet.home.ml.org

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07
www.nytrykk.no

VESTMANNALAGET

Møtelista for vårhavlaåret 1999. Alle møti vert haldne i Bryggens Museum kl. 19. Fast møtedag er torsdag. Mat, kaffi og Tuftekallen er visse innslag.

21. januar. Reisesekretær Ole Johan Hauge talar um Bosnia.

18. februar. Talar seinare.

18. mars. Årsmøte. Talar seinare.

15. april. Talar seinare.

Alle møti med talar vert kunngjorde på lagsmøtet fyreåt, i Bergens Tidende laurdagen fyreåt, og i Vestmannen.

ALLE VELKOMNE. VEL MØTT!

Formann: Leidulv Hundvin, Lillehatten 242, 5033 Fyllingsdalen. Tlf. 55 16 37 32.

Skrivar: Lars Bjarne Marøy, Eliasmarken 14, 5031 Laksevåg. Tlf. 55 34 33 77.

Kassastyrar: Bjarne Storheim, 5023 Sæbøvågen. Tlf. 56 37 10 71.

Norsk språkråd

Vestmannen brukar etter format og sidetal stor plass på Norsk språkråd – nynorskseksjonen. Ikkje for å lyfta fram rådet men for å gjera synleg kva rådet driv med. Me kann ikkje sjå at dette offentlege rådet, mikroskopisk i storleik – eller andre offentlege råd – er skikka til å råda og rikja med skriftmålet vårt.

Noregs Mållag og ein stor part av den nynorskbrukande pressa hev jamnast vore utan kritisk haldning til språkrådet. Dei tek gjerne det som kjem derifrå for den målslege visdomen skinnberleg. Same kor uviseleg det måtte vera. Kvifor ligg nordmenn mageflate for statsmakt? I ei sak som staten ikkje hev noko med, og som staten i andre land heller ikkje legg seg burt i!

Riksmålsfolk lyfte slagordet *Naturleg språkutvikling*, som sume målfolk fåfengt freista gjera til lått. Dét burde dei ikkje ha gjort. I *naturleg språkutvikling* ligg at ymse tilvik fær prøva seg nokolunde fritt på nokolunde same vilkår. Språkrådet kneset det motsette. Det mikroskopiske rådet avgjer kva som skal vera «rett mål». Um det nokon stad *ikkje* finst utprøving og målmangfelde, so er det i feltet der offisiell målbruk råder – eit felt det same språkrådet gjerne hev vilja utvida. Me skynar godt at mange vil ha bokmålsinnslag ut or nynorsk, men me åtvarar mot kravet um meir einskapleg mål i dag. Med språkrådssamansetjingi no kann kravet nyttast til å ribba offisielt mål endå meir for tradisjonelt måltillfang.

Det er tid for ei ny Vogt-nemnd. Av eit anna slag enn i 1964. Ei nemnd med romsleg høyringstid og med rom for alle nynorskretningar. Nemndi må leggja skipingsgrunnlag for eit *retteleg målvernråd*, utan målblandingssiktemål og med skarpere grensor millom nynorskgrein og bokmålsgrein. Finland hev eitt organ for finsk og eitt for Finlands-svensk.

Jostein Krokvik

Kva med Norsk Bladmannalag?

Me viser til jubileumsartikkelen «Norsk Bladmannalag 85 år» av Ludv. Jerdal på fyrstesida. Det er god grunn til å koma i hug dette laget som ein gong var so tilaksrikt og drivande.

Sidan tidleg på 1980-talet hev det vore stilt kring laget. Ingen årsmøte. Ingen årsmeldingar. Siste livsteikn er at Norsk Bladmannalag i 1988 gav tilskot til festskrift til 80-årsdagen åt Ludv. Jerdal og var å finna på helsingsslista i boki. Sidan er det sendt brev til laget. Utan svar. Laget er vitra um folk som vil meldt seg inn. Utan svar.

Det er ymta um at Norsk Bladmannalag, med i Vestlandske Mållag, burde nyskipast. Tiltaket må ikkje leggjast daudt no grunntankane for målreisingi er i umvokster og knuppskyting! Me vil stydja uppmodingi frå Ludv. Jerdal um årsmøte og 85-årshøgtid.

Jostein Krokvik

Gåvor til Vestmannen

Magnus Robberstad, Bjørnemyr, 200.
Jostein Stokkeland, Krokkleiva, 75.
Oddbjørg Nordanger, Seim, 50. Per Skjæveland, Stord, 100. Sigrid Hansteen, Oslo, 100. Olga Vatnamot, Sirevåg, 100. Astrid Clausen, Florvåg, 50. Johan Forsmo, Oslo, 100. Jon Ous, Oslo 300. Torgeir G. Hetland, Hommersåk, 50. Frøydis Lehmann, Rådal, 50. Knut Indrebø, Oslo, 250. Synneva Urheim, Lofthus, 150. Lars Lundheim, Trondheim, 50. Asbjørn Roaldset, Oslo, 50. Einar Torgilstveit, Fyllingsdalen, 50. Magne Myhra, Voss, 50. Per Inge Bale, Balestrand, 200. Ingjald Bolstad, Voss, 100. Åsta Eide, Fiskåbygd, 50. Anders Austefjord, Laksevåg, 50. Nils-Aksel D. Mjøs, Landås, 50. Thoralf Bergwitz, Arendal, 50. Leidulv Hundvin, Fyllingsdalen, 100. Asle Wengaard, Bergen, 50. Johan Krogsgård, Vatne, 150. Gudmund Harildstad, Oslo, 200. Willy N. Heggøy, Thaxton, USA, 150. Ove Erik Storhaug, Laksevåg, 100. Aslaug Myrmel, Flaktveit, 100. Jakob Slettehaug, Naustdal, 50. Inger Helene Midtgård, Hjelmås, 50. Jon Askeland, Bergen, 100. Torolv Hustad, Nestun, 100.

I alt i dette bladet kr 3425,-.

Hjarteleg takk til kvar og ein!

Språkrådet: *Dei purkar med sitt*

Vestmannen høyrer at nynorskgrønne i Fagnemndi i Norsk språkråd hadde møte i november. Til stades var alle nemndlemane, Jan Terje Faarlund (formann med dubbelrøyst), Jan Byberg, Helge Sandøy, Åshild Nordstrand.

Dei hadde fyre m.a. dei jamstelte hovudformene i komparativ *attare, bakkare, bortare* (= *burtare*), *hitare, syndre*. Faarlund hadde framlegg um at alle formene skulde «ut or rettskrivingi» – berre attre, bakre, bortre (= burtre), hitre, søre skulde vera att. Nordstrand hadde motframlegg um å gjera ordformene til sideformer, men Faarlund fekk sitt igjenom mot ei røyst. Samstundes vilde dei gjera komparativformi *nørdre* til sideform. *Nørdre - nordre* er no jamstelte.

Ordformene som fleirtalet i fagnemndi vil ha vekk, rekna Aasen for hovudformer, dei fleste. Dei er heller ikkje daude, jamvel um komparativen er lite bruksvanlege. Tidlegare kunde språkrådsfolk hevda at språkrådet aldri i det heile hadde freista *taka ut* eller *setja forbod* mot tidlegare godgjende ordformer. Dette kann ikkje hevdast lenger!

Endå verre er fagnemnd-framlegget um bøyging av adjektiv på -en. Dette gjeld sers bruksvanlege ord. Mynsteret i skulen no er: *open - open [opi] - ope/opi [opent] - opne*.

Nordstrand vilde ha *burt [opent]* i motsettning til Sandøy som vilde halda på *[opent]* og ha *- open [opa/opi]* - i hokyn.

Faarlund vilde ha *open - open - ope [opi] - opne*. Faarlund-framlegget som tyder likvidering ikkje berre av i-målsbøygjing, men av hokynsbøygjing i det heile i adjektiv, fekk fleirtal med dubbelrøysti til Faarlund. *Nordstrand og Sandøy røysta imot*. I dette tilfellet er det ikkje eingong råd å tala, um aldri so diffust, um «utvikling». Hokynsbøygjing lever friskt i store luter av landet. Kanskje er det grunn til å merka seg kven som, um so på ulike premissar, stod saman i dette høvet mot Faarlund + Byberg. Gledeleg nok gjer ikkje fagnemndi vedtak for Norsk språkråd. Det gjer årsmøtet, og i denne saki årsmøtet i året 2000. Språkrådsvedtaki er rådgjevande. Endeleg vedtak gjer Kulturdepartementet, som hev sagt nei til språkrådstilrådingar tidlegare. For oss stadfester dette på ny at språkrådet hev yverlevt seg sjølv. I alle fall i neverande form. Målblandingspunktet (§ 1 pkt. b) må vekk, og det må gjerast slutt på den kvasilogiske perimeterleiken med norsk rettskriving, ordskatt og formverk.

Samling i målrørsla?

Av Lars Bjarne Marøy

Då Ivar Aasen-sambandet vart skipa i 1965, var det etter lang tids misnøgje med einsrettingi i målrørsla. Det var uråg å få levelege kår for høgnorsken, og 1950-talet var eit tiår då mange nynorskforfatarar vart pressa yver til bokmålet av di nynorskforlagi hadde magre villår.

Etter at høgnorsktilhengjarane braut ut or Noregs Mållag i 1970-71 og prøvd å greida seg på eigi hand, hev det vorte meir og meir klårt at høgnorsken og reisingi av det norske målet må leggjast til ei sergrein av målrørsla. Dei som ikkje hev vunne ein serelsk til dette målet, kann ikkje forstå kvifor ein skal nyta høgnorsk i det heile. Høgnorskssynet må byggjast på kunnskap og lesnad, men ikkje minst bruk.

Ligg det i det eg segjer no at høgnorsktilhengjarane må isolera seg og berre putla med måldyrking? Nei, langt derifrå. Mynsteret i høgnorsken syner eit anna ideal enn det ein finn i bokmålet. Det gjev kveik til å driva måldyrking. Det byd fram avløysarord til dei vanlege bokmålsordi, og det syner oss at det nyttar å dyrka fram eit sernorsk alternativ til bokmålet. Men um det skal gjeva mening med eit slikt alternativ, må ein reflektera yver korleis ein skal vinna fram med nynorskens ålm̄ent sétt. Difor er Ivar Aasen-sambandet like interessert som resten av målrørsla i å strida for at nynorsk skal vinna fram på alle samfundsumråde og at folk skal velja og taka i bruk det nynorske skriftmålet. Noregs Mållag og Ivar Aasen-sambandet driv eit vekselbruk. Utan eit levande og brukande høgnorskst mål stend nynorsk i føre for å verta ribba for sermerke av bokmåliseringi.

Etter mitt skyn er høgnorsktilhengjarane eit tillegg til målrørsla elles. Styrken i høgnorsktilhengjarane heng saman med kor mange som meiner at det er verd å stydja upp um høgnorsken. Når målfolk i Noregs Mållag ser at det trengst ei sterkt høgnorsktilhengjarane, kann dei når som helst gå inn i denne rørsla og vera med på å gjeva livskraft til Ivar Aasen-sambandet. Ein treng ikkje gjøva opp av di ein ikkje vinn fram med dei prinsipielle synspunktene sine innanfor Noregs Mållag. Ein kann freista å vinna fram med dei i Ivar Aasen-sambandet. Ivar Aasen-sambandet er eit serskilt forum for dei som vil driva målreising på fleire plan. Ivar Aasen-sambandet vil vel i synleg framtid krevja større revideringar i rettskrivingi og rettskrivingspolitikken enn Noregs Mållag. Sume synest det er

sterkt å halda fast på 1917-normalen, men for oss som nyttar språket til dagleg, fell det heilt naturleg. Difor vil det, etter mi mening, vera råd å arbeida for at mållaget tek opp i seg dei tendensane som kann føra målrørsla frametter, mot å gjeva nynorskens status som eit ålm̄ent bruksmål og eit levande alternativ til det danske målet i Noreg.

Ja, nynorsk må vera eit levande alternativ. Eit alternativ som gjeng imot bokmålsidealene. Når nynorsk vert frikjord frå å vera berre ei skrifleg ordlegging for bygdedialektane, vil nynorsk også vera eit alternativ for andre enn dei som nyttar bygdedialektane. Då gjev det mening å strida for nynorsk i byumværi.

Nynorsk må vera det naturlege målet for alle eller flest mogleg av dei som bur i Noreg. Det ålm̄enne kravet frå bygdefolk som hev flutt til byane hev til no vore at det skulde tolast at dei snakka den stadeigne dialekten sin i byumværi. Fyr dette vann fram, var det vanleg at bygdeolkk som flutte til byen, la seg etter å snakka bymål eller bokmål. Dette vart rekna for knot. Bygdefolk hev dessutan vilja fremja bydialektane; alle skal kunne nyta dialekten sin, heiter det gjerne.

Kva meiner eg med eit levande alternativ?

Eg meiner at byfolk skal rekna det for knot å skriva bokmål. Dette er den mest systematiserte formi for normering som finst i Noreg, um ein ser burt ifrå rein talamålsnormering. Når byfolk skriv, godtek dei bokmålet til ideal. Dette påverkar målet deira. Det er knapt anna enn tilvising til og undergjevnad under skriftmålet som før moderne byungdom t.d. til å taka det norskdanske ordet «hvilkken» i munnen. Skriftmålet er styrd av tvang. Skuleelevarane kann ikkje velja kva som er rett språk. Prinsipielt vil eg hevda at det er like mykje tvang attum å læra å skriva etter ein fastsett normal, som å læra å snakka etter ein fastsett normal. Men eg er open for innvendingar frå dei som er usamde med meg i dette.

Når bygdefolk skriv bokmål, skjer mykje av det same som med byfolki. Og når bygdefolkk og byfolk les bokmål, før dei tilfang til den normaliseringi som ber til når dei skriv. Snakkar du, då er du ikkje so bunden, då stend du friare. Då nyttar folk meir dialekt. Dei tenker ikkje på at bokmålsidealene påverkar talemålet. Men det gjer det, det er med på å gjøva

oss meir bokmål, og det tener ikkje målrørsla. Det er fyrst når ein støyter på folk som nyttar nynorske ord og nynorske former at ein stussar. På same måten som ein stussar når ein høyrer svensk eller dansk.

Målrørsla hev havt det med å stella krap og skapa strid både innetter og utetter. Kanskje er det på tide at me heller tek til å dyrka fram ideal og freista å få andre enn oss sjølve til å samla seg um ideali våre. Mange vil nok tverkna seg til av at me vil freista vinna fram med ideali våre. Nynorsk er so fint i dikt, hev bokmålsfolk sagt, og nokre målfolk legg i det at at nynorsken berre skal vera eit diktspåk. Du snakkar so fint, segjer sume byfolk til dei som nyttar bygdialekt. Dette vert òg tolka for hån. Eg trur mange vil kunna gå inn på den tenken at nynorsk er fint, kanskje til og med finare enn bokmål.

Dei som meiner at me skal arbeida for alle dei norskrøtte dragi i dialektene, hev havt stor tilslutnad. Men ein kann ikkje vinna fram med den ålmenne krafti som ligg i at alle byfolk og bygdefolk skal kunna nyttja dialekten sin. Det er ikkje nok. Ein må vinna fram med idealet um at alle byfolk skal kunna nyttja nynorsk. Norsk må nyttast av organiserte målfolk i skrift og tale. Di meir vane me målfolk vert til å nyttja nynorsken oss imillom, di meir motstandsføre vert me mot press frå norskdomskunsten. Når dei norske ordi vert spreidde til andre enn organiserte målfolk, og vinn fram hjå bygdefolk som nyttar nynorsk og andre som hev eit godt dialektgrunnlag ope for nynorsk ordfang, eller folk tek upp nynorske ord av di dei er serskilt målmedvitne, då fær me kraft til å reisa det norske målet i landet.

Men det er ikkje nok at me alle saman i målrørsla legg vekt på målrøkt. Me må arbeida med å reisa vyrdnaden for målet vårt. Når aviseigarar pressar redaktørar og derigjenom bladmenn til å nyttja norskdomskunsten, må me byggja upp so sterk kraft attum ideali våre at det vert rekna for uheiderleg ferd å nekta nynorsken tilværerett på på noko umråde i samfundsleiv.

Dessutan må me få verksemder i nynorskumråde til å leggja press på dei norskdomskunstnarene i byane. Når verksemder i innytorskumråd ikkje torer nyttar nynorsk, må me få dei til å kjøpe seg inn i avisor og forlag og pressa på for at nynorsken skal koma inn i desse institusjonane. Når eigedomsretten ser ut til å gjeva ein heilag og ukrenkjeleg rett til å halda nynorsken ute, må me fremja

meir nynorsk eigarskap. Det er ikkje visst at me vinn nokon storsiger med dette, men alt tek til i det små. At det er vilje til å nyttja nynorsk i næringslivet, hev me etter kvart fleire vitnemål um. Men ofte vert nynorsken slegen attende utan at me kann anne enn tenkja oss til kvifor. Eit døme på dette er at reklame for ein «kylkingburger» som fyrst vart send ut med nynorsk tekst, seinare stifta tekst til norskdomskunsten.

Med ein gong nynorsken vert synleg, møter me reaksjonar. Folk ligg under for det norskdomskunstnarene talemålsidealet. Dei hev vorte upplærde til å tru at norskdomskunsten er den einaste naturlege måten å normera den indre røysti si på når dei skal skriva. Dei finn ikkje si eigi røyst att når dei møter nynorsken. I staden møter dei utsnitt frå talemålet sitt, og det hev ingi normerande kraft yver dei. Når nynorsken likevel tek mål av seg til å utmana den indre røysti til byfolki, vert sume i egga, medan andre vert nyfikne eller bryr seg ikkje. Det er dei two sistnemnde kategoriene me som er målmenn nå freista å fanga inn.

Til sist vil eg samla upp: Ivar Asensambandet trengst til eit måldyrkingsorgan; er sergein av målrørsla der me kann samla oss um måldyrking og i å reisa norsk ordtilfang gjennom bøker og artiklar.

Målet for meg er at målmenn i større grad enn no skal stå fram som nynorsk-brukarar, og ikkje berre som bygdefolk. Vegen å gå for å nå dette målet er å nyttja nynorsk normaltale. Målrørsla hev vore ei stridsrørsla. Kanskje er det på tide at målrørsla samlar seg um å vinna fram med ideali sine. Det vert gjort mykje godt arbeid med å byggja upp vyrdnaden um den nynorske litteraturen. Me hev Olav H. Hauge-tilstellingar, Skjervheim-seminar, Aasen-år og mangt slikt. Men enno stend me langt attende for alt som trengst for å fremja nynorsk skriftkultur og å spreida tanken um nynorsken som eit levande alternativ.

Ikkje minst viktig er det å vinna fram i organ som nyttar skriftmålet. Næringslivet og i serleg grad avisor og forlag må oppdaga at nynorsken er so aktuell og hev so stor tilslutnad i folket at det løner seg å satsa på å senda nynorske artiklar og bøker ut på marknaden.

Nytt nynorsk skriftleg og munnleg so mykje du tykker du klarar på ein naturleg måte.

Ja til nynorskord

Fråsegn til Norsk språkråd frå Norsk Målungdom 29. 11.1998.

Norsk Målungdom rår Norsk språkråd til å gjera vedtak om å ikkje sleppa inn fleire sokalla anbeheitelse-ord i nynorsken. I staden rår me Språkrådet til å setja i gang ein kampanje for å fremja bruken av dei tradisjonelle nynorskorda. Eit slikt arbeid vil Norsk Målungdom meir enn gjerne hjelpe til med.

Dei tradisjonelle norske orda har vore eit av dei viktigaste kjennemerka på nynorsken sidan Ivar Aasen la fram ordboka si, og dei har fylgt nynorsken i framgang og attendegang. Det kan ikkje vera tvil om at å sleppa bokmålsord inn i nynorsknormalen vil setja dei tradisjonelle orda under press. I staden bør nynorsknormalen nyttast aktivt for å stø dei beste orda i norsk talemål og nynorsk skrifttradisjon. Bokmålsorda greier seg heilt fint utan offentleg støtte.

Kwart tjuande år har nynorsken gått gjennom heller store endringar. Norsk Målungdom kan ikkje sjå noko som tyder på at dei endringane som er gjorde har hatt noko nemnande å seia for stoda åt nynorsken i samfunnet, og me ser heller ingen grunn til å tru at den planlagde endringa vil føra til meir nynorsk. Me trur ikkje at den delen av folket som alt har lært seg å skriva nynorsk kjem til å leggja om språkvanane sine på eit bel.

Verre er det med den offentlege målbruken, medrekna skulenynorsk – opplæringsmålet. Mykje av den nynorsken som vert skriven i statlege etatar og føretak vert skriven av folk som til dagleg skriv bokmål. Det er ikkje vanskeleg å tenkja seg at mange vil velja minste motstands veg, og at nynorsken dei produserer snøgt vil verta meir bokmålsmerkt. Samleis ottast me det går med lærebøkene som vert omsette frå bokmål til nynorsk. Mange omsetjarar vil nok velja å gjera so små endringar som råd for å få tekstene i samsvar med læreboknormalen.

Di mindre dei sernorske orda vert nyttata, di rarare vil dei sjå ut. Elevane tykkjer alt i dag at den nynorsken Garborg skreiv knapt er leseleg, me må ikkje la dagsens vanlege nynorsk få same lagnad. Beste måten å slåst mot fordomane mot nynorsk vil soleis vera å aktivt bruka nynorskorda og gje rettleiing i bruken av dei. Det kan gjerast heilt fint utan å bruka raude strekar eller karakterbok. Det er eit pedagogisk og målpolitisk spørsmål – ikkje eit normeringsteknisk!

Storfelt og kveikjande verk om den dansk-norske unionen

Av K. E. Steffens

Danmark-Norge 1380-1814 (IV bd.)

Esben Albrechtsen: (I)

Fællesskabet bliver til 1380-1536

Øystein Rian (II):

Den aristokratiske fyrstestaten 1536-1648

Universitetsforlaget 1998

Union hev vore eit negativt ladd ord for dei fleste norske etter at me skilde lag med Sverige, men i dag er nok ikkje det fleirtalet som reagerer med otte og uvilje so massivt som ved røystinga i 1905. Me hev no fått den dansk-norske unionen 1380-1814 på eit slikt fråstand at det er mogleg å granska og vurdera honom langt meir upartisk og nyktert enn tidlegare. Dei to fyrsta banda av eit storfelt verk, *Danmark-Norge 1380-1814* (Universitetsforlaget), skal omtalast her; det framifrå Fondet for dansk-norsk samarbeid hev vore med og studt prosjektet frå fyrste stund.

Det fyrste bandet, *Fællesskabet bliver til 1380-1536*, er skrive av Esben Albrechtsen ved Universitetet i København, og framstellinga hans verkar kunnig, logn og jamn. Det som slær ein er kor normalt og naturleg det var at Kalmarunionen kom i stand i 1397. Det var ingen nasjonalistisk ideologi som stod i vegn for unionelt strev i Skandinavia, og i eit europeisk perspektiv var det ikkje noko påfallande med skiping av eit slikt politisk konglomerat som òg kom til å femna om hertugdøma Slesvig og Holstein. Det var heile tida eit samspel av kontingente faktorar, og det vil segja at *tilfellet* og ikkje lagnad, plan eller platonisk idé avgjorde at Sverige braut ut av unionen og at det vart Noreg og Danmark og ikkje Noreg og Sverige som vart unionspartnerar. (Ein kan nok hevda eit motsett syn, men då må ein påstå at determinisme i ei eller onnor form, eller eventuelt eit guddomleg forsyn, er lykelen til historisk innsikt). Rett nok kan ein peika på ymse omstende som gjorde at Noreg i nokon mun var disponert for ein varande union, og her er det paradoksalt nok det tolleg sterke ervelege kongedømet som kong Sverre lagde grunnen til som skapte ein ethos av lydnad og lojalitet som dronning Margrete og dei seinare oldenborgarane hausta fruktene av. (Albrechtsen bd. I, s. 24).

Kongane i unionstida rekna seg alltid som ervingar til Noreg, som i 1536 rett nok miste riksråd og status som eige rike, men i røynda vart Noreg aldri ein dansk provins endå om det i mangt kom til å fungera som eit lydrike. For folk flest var tilstanden normalt og greidt: «Blot skatterne ikke steg og lensmannens folk opførte sig ordentligt, var norske bønder tilsyneladende parat til at tage den til konge der udviste initiativ, og affinde sig med ham» (Albrechtsen, s. 339). Nokon nasjonal identitet i moderne tyding fanst ikkje i den konglomeratstaten som oldenborgarane regjerte over og der den politiske striden fram til 1660 i det store og heile vart spela ut som ein maktkamp millom konge og aristokrati.

Det er fascinerande å fylgja denne maktkampen gjennom desse to banda av dette storfelte verket. Den sterke kongemakta som dronning Margrete med stor dugleik bygde ut vart ålvorleg svekt i tida fram til kong Hans og den psykopatiske sonen hans, Christian II, men etter greivefeiden 1534-36 kom kongemakta sterkt attende med Christian III, reformasjonen og lutherdomen, som gav ny og sementerande kraft til dei kongane som fylgte. Den mest forvitnelege av desse frå norsk synsstad var Christian IV, men Rian gjer det i bd. II klårt at interessa hans for Noreg var merkt av «egennytte», og landet vart under honom «nettopp det kongen hadde tatt sikte på: en ressurs for monarkiet» (bd. II, s. 396). Øystein Rian, som er professor ved Universitetet i Oslo, skriv kunnig og godt og er meir spryjande og problematiserande i framstellinga si enn Albrechtsen, men bære peikar på og dryfter ulike syn og debattar millom historikarar når det gjeld mange viktige emne og tilburdar i unionstida. (Gode døme er dei to dokumenta frå møtet i Kalmar og norgesparagrafen i handfestinga 1536).

På eitt punkt er eg usamld, og det gjeld den moderniserande oppnorskingsa av sitat frå historiske kjelder som der er fleire døme på i Rians band. Det vert korkje fugl eller fisk av det, og eg kan ikkje skyna at sogeinteresserte kan ha noko imot ein dåm av autentisk fortid i slike hermingar.

Endå om ein må segja at Noreg som

den veikare part i unionen til tider vart økonomisk utnytta, kan ein ikkje sjå på unionstida som ein norsk vanlagnad og ein nasjonal tragedie. Ein sjølvstendig norsk stat med ei nasjonal overklasse ville snaudt ha vore mindre undertrykkjande og «utsugande» for det breide folket enn oldenborgarstaten. Han vart i det store og det heile administrert av tolleg kunnige og ansvarsfulle menn, og etter som tida gjekk slo ei ressurssterk gruppe av desse røter i Noreg og eit sosialt og kulturelt grunnlag vart lagt for det som falda seg ut og blømde i 1814 og gjorde det 19. hundreåret til det mest kreative og spanande i norsk soge. Nasjonalstaten hev i mangt vore ein suksess i nyare europeisk soge, og mange hev sett det slik at han er ein endestasjon i den politiske soga. Det er nok eit naivt syn, og dette verket kan minna oss om at politiske system som femnde om fleire folk eller nasjonar hev vore «det normale» og hev fungert tolleg godt gjennom hundretals år.

Jolemøtet

Jolemøtet i Vestmannalaget hadde samla ein stor festlyd i festalen til Kreditkassen. Det vart opna med minneord um Johs. Revheim, Bjørn Evjenth og Torgrim Hannås, og deretter las formannen Leidulf Hundvin eit fint opningskvæde som heiderslagsmannen Nils Haukas hadde skrive.

Festtalar var sokneprest Ådne Skiftun. Han gav ei verdfull og tankerik vurdering av Tidi, og kom også inn på dei nemningar me hev i Bibelen um «Tidens fylde» og «Tidsfullnaden» og «Då tidi var fullkomli». Gunnar Gilberg las ein Tuftekall som var eit resultat av lesnad i mangeår gamle jolehefte frå Nordfjord, historisk kulturstoff.

Og i den hyggjelege bordseta med pinnekjøt og anna godt var ordet fritt. Millom dei som nyttar det var Askild Horneland frå Stord som las utvalde dikt med varme og stemning. Og formannen i den 80 år gamle Kyrkjene mndi, Skjalg Halmøy, hadde gode poeng og morosame sogor med i takk for maten-talen sin.

Ludv. Jerdal

Kongeferda

Tekst og teikning av Trygve Orheim

Sist i årsens tredje månad.
Dagen kviler,
under myrkblått himmelteppe.
Vinternatt
trass i vårtids vare varsel.

Etter gjestebod og gilde
kongens glade fylgle stemner
ned mot islagd fjord.

Kongen
med si fagre dronning
fyrst av garde
i sin vakre vinterdoning,
gjord av meisterhand.

Kåte gampar
høgt dei kneggjar i den stille natt.
Rister hovud, bjøllor ringlar,
skummet skvett om mjuke mular,
Høver skodd med skarpe stål
høgg i is som knest og dynjer.

Liksom kar og kvende
uti gjestfritt lag,
ogso gilde hest fekk smaka
rikeleg av mjøden myrke
rett før ferda
rakt til fjords.

Høgmælt haukar rusa hovding,
kaut og kry,
med si blide husfru
sitjande ved sida.

Vill er ferda,
svepor smell, fram dei stormar
i det skume fakkelskin
Med sin konge fyrst i flokken.
«Køyр på, karar!» ropar han.
«Kven kjem fyrst til samlingsplassen
på den andre sida sjøen?»

Isen liksom stynjer
under førti harde høver
som vil fara sigersferd
i den sterke kappestrid.

Men ei råk
som ingen veit om;
smal og svart som lange buorm
tøygjer ho seg utpå fjorden,
framanfor der fylget fer.

Brått brest isen med eit brak –.

Kongens stolte stålgrå gangar
og hans gjæve husbond,
med si dronning, ven som våren,
i eit nattsvart hav går under.

Isen brest og isen brotnar
under byrge hestebuin.
Alle skrik med sine røyster
høgt mot myrkblå himmelbru.
Prøver berga seg frå djupet
som vil øyda kvart eit liv.
Men i ragnaroske villskap
endar alt i brøl og brot,
uti natt og vasskald våde.

Smått det stilnar over fjord,
og den isport som her skaptest –.

Randsfjord!
Ovgjær gavé vart du gjeven
i den myrke vinternatta.
Just då Halvdan
konge kalla
for si siste ferd.

Kanskje vart han fyrst i fylget
fram til samlingsplassen
på den andre sida sjøen –.

Gode nynorske bøker til gåvor

Prisar fritt tilsendt:

- T.O.Nomeland: *Korleis ein nyttar ut runnar og ungtre på gardane.* Stivb. Rikt ill. kr 125,-.
- Ottar Rygg: *Viser og vers i ein skumringstime.* Stivb. M/notar og teikn. kr 125,-.
- *Det finaste diktet mitt.* 3 dusin forf. med fine dikt. 80 s. Ib. kr 150,-.
- *Foredraga frå Johannes Skarsseminaret i Valle 1997.* 142 s. Stivb. kr 150,-.
- Ånund K.: 3 stk. 1-3. *Skrøneboka mi* kr 125,-.
- Sigbjørn Heie: *På isflaket og andre forteljingar for born.* Stivb. kr 125,-.
- Sigbjørn Heie: *Nattsongaren.* Prosablanding for vaksne. Stivb. kr 150,-.
- Johan H. Grimstad: *Kornet og freden.* Dikt. Stivb. kr 150,-.
- Lars Rysstad: *Vektaren.* Dikt. Stivb. kr 125,-.
- Ole-Birger Olsen: *Månen er ein full mann.* Diktdebut. Stivb. kr 125,-.
- Sverre Søgnen: Birgitt Lien. *Ei soge om kjærleik frå rallartida.* Stivb. kr 200,-.

Send pengane til kto. **2890.05.25801**
og få bøkene posten.

Det er utruleg tilstrøyming av nynorske bokmanus! Kom med nynorsk, du òg!

Skriv etter bokliste med over 40 titlar!

Setesdalsforlaget

N-4690 Valle
Faks 379 37 098, tlf. 379 37 097
E-post: setesdalsforlaget@online.no

Sagt:

Stillaste joleforteljingi

Mi stillaste og mest personlege juleforteljing er slik: Det er vesle julafatans ettermiddag, og heile familien er på veg ut i skogen for å høgge juletre. Det snørar stilt og er begynt å mørkne. Men vi er ikkje redde.

Ragnar Hovland i *Dag og Tid*

Tullingar

Som kjent emigrerte dei norske bygdetullingane til byen i 60- og 70-åra. Der har dei no yngla så sterkt at dei moderne bytullingane snart sit med bukta og begge endane. Eit særtrekk ved bygdetullenngen var at han var ustyrteleg nysjerrig. Bygdetullenngen visste i alle fall om byen; bytullenngen veit ingenting om bygda. Den eine hadde to, den andre berre eitt perspektiv på livet.

Erling Lægreid i *Dag og Tid*

Norsk kultur eller -?

Eg trur ikkje det er mange ungdomar i Noreg som eigentleg ynskjer at den angloamerikanske kulturen skal råda i staden for den norske. Det som då står att er å gjera noko med det.

Hilde Lysengen Havro i *Motmæle*

Kvar gjeng me?

Den dagljose sammorskpolitikken er no burlagd, men ein alt veksande flokk i målrørsla meiner å sjå at tilnærmingsslna vert haldi fram, no i nye klæde, underbygd med argument um «dialektutvikling», «naturleg taalemål», «folkemål» eller dilit. Fram mot 2000 fyrebud Norsk språkråd å vedtaka nye rettesnorer for nynorskrettskrivingi. Det kjem evlaust til å standa strid um kvar språkrådet og målrørsla skal ganga i rettskriving på hi sida av hundredårsskiftet.

Håvard Tangen i *Motmæle*

Kvifor?

Korfor i himmelens namn er det drifta av skolar og sjukeheimar det skal skjerast ned på, og ikkje dei høgtløntes overforbruk? Og korfor er det alltid slik at svake grupper blir spelt ut mot kvarandre av media? Når aviser og TV skal finne «skyldige» for den offentlege fattigdomen, går dei laus på subsidiene til bønder som tener under 200.000, i staden for å fokusere på dei rikes bilar, hus, hytter, «landsteder», Syden-reiser og selskapsliv.

Hartvig Sætra i *Dag og Tid*

Mål i media

Av Kai Hunstadbråten

Eg likar å sjå og høyra på sendingar frå NRK, både TV og radio. Kvaliteten er høg, og der er mange dugande medarbeidarar. Dei fortener stor takk og vyrdnad.

Men ofte vert eg diverre vonbroten og arg når eg hører kva slags mål, kva slags norsk, mange av dei brukar. Sjølv hev eg arbeidt mykje med dialekt, og eg hev soleis stor vyrdnad for bygdemåli. Men eg meiner at i rikssendingar bør NRK sine medarbeidarar halda seg til riksformer og ikkje plapra i veg på kvar sitt mål. Sjølvsgatt kann folk på denne måten læra å kjenna målformer frå andre kantar av landet. Men ein bør ikkje tvinga sovare inn på dei. Me lyt ha ein riksstandard liksom andre siviliserte nasjonar, og i den offentlege kringkastingi bør i minsto programleidarane halda seg til honom.

Det er mangt og mykje ein kunde setja fingeren på, t.d. verbet å *jobba* (bokmål *jobbe*), som er greidt nok på svensk, men som sjeldan hev noko i norskt mål å gjera. Hjå oss heiter det i dei aller fleste samanhengar *arbeida* (bokmål *arbeide*). Me hadde jobbetid etter den fyrste verdskrigen, so ordet er ikkje heilt ukjent i norsk målbruk. Det hev i minsto ikkje vore det til for stutt tid sidan. Men no hører og ser ein denne ufysislege svecismen, ja, eg vil beintfram segja vulgarismen stødt og stendig. Ein skulde tru det var heilt slutt med å *arbeida* her i landet. Denne forflatangi og forsimplingi av målet trur eg NRK hev mykje av skuldi for, av di folk der spreider den språklege gifti si ut yver landet. Og det som kjem derifrå trur mange er rett, og so tek dei etter. Det er eit stort andsvar som soleis ligg på denne institusjonen. Det må ikkje vera der, som me so ofte ser, at dei som hev minst vitet hev største makti.

Ein annan svecisme som ein ofte ser og hører no for tidi, er t.d. slike uttrykk som «*Danske Esbjerg*», når dei som segjer det meiner «*Esbjerg i Danmark*», slik det retteleg heiter på norsk. I slike høve må me på norsk bruka den bundne artikkelen føre substantivet, t.d. «*Det danske Esbjerg*», men det er ikkje god norsk.

Andre slike døme er «*Tyske Herrman Weinberger*». Ein kann kanskje segja «*Den tyske Herrman Weinberger*, men det er heller ikkje godt. Rett norsk vil vera «*Tyskaren H. W.*»

Eit anna døme kann vera «*Svenske Swedia*». Her må me på norsk ha den bundne artikkelen, «*Det svenska Swedia*» (her tenker ein på firmaet

Swedia, difor brukar ein inkjekynsformi det).

Me hev òg andre slike døme: «*50 år gamle S.S.*» i staden for «*Den 50 år gamle S.S.*», eller «*Pensionerte S.S.*», der det må heita «*Den pensjonerte S.S.*». Ein kunde nemna haugevis av desse dømi; det yr og kryr av dei. Det fær greida seg med desse eg hev nemnt.

Noko av det aller verste er likevel tekstingi av program på framande mål. Umsetjingi frå andre mål kann tyda på at dei som driv med dette ikkje eingong hev eksamen frå ungdomsskulen, i alle høve når det gjeld nynorsk. Det er mykje rart å sjå i bokmålssetjingane òg, men verst er det på nynorsk.

Ein skulde tru at som driv med dette arbeidet i NRK heller ikkje hev høyrt gjette flogvitet Ivar Aasen og storverket hans. Det målet sume av dei brukar, hev lite eller inkje å gjera med nynorsk eller «landsmål» som Aasen kalla det. Og det var han som skapte dette målet. Heilt frå 1938 hev styresmaktene gjort det dei hev kunna for å øydeleggja verket hans, sume rett nok i god meinings og tru, av di dei trudde at dei kunde få til *eitt* mål for heile landet, noko som i og for seg kunde ha vore ein god tanke og eit godt siktemål. Men det gjeng nok ikkje. Difor må desse måltuklarane stoggast fyrr det er for seint. Og då må me byrja i skule og media, først og fremst i NRK.

I minsto bør medarbeidarane i kringkastingi få upplæring i godt norskt mål. Og so må dei bruka det. Elles bør dei snøggast råd få seg noko anna å gjera. Dei hev eit stort andsvar!

Motmæle nr. 5-1998

kom til jol. Av det rike innhaldet i dette framifrå målungdomsbladet nemner me at Eli Bjørhusdal skriv um desse kvinnone i (den eldre) norskdomstradisjonen – Aasta Hansteen, Fredrikke Quam, Synnøve Riste, Gunnbjørg Vinje, Nikka Vonen og Hulda Garborg. Håvard Tangen tek fyre seg skulerettskrivingi frå Aasen til i dag, ei syrgjeleg soga, og ikkje å utegløyma er Aasen sitt fyreord til «*Norsk Grammatik*» (1864). Bladstyrar no er Erik Bolstad.

Merknad om nynorsk purisme

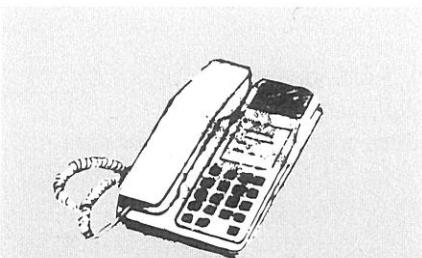
Av K. E. Steffens

Me treng ei grundig og grannsam dryfting av *prurisme*, og serleg når det gjeld omsetjingslåna. Der er mange slike i dei nordiske måla, og gode døme er *medmenneske*, *medlem*, *medvit*, *samvit* og *kringkasting*. Latin hev jamt vore modellen, og ofte via tysk er slike ord komne inn og hev fenge heimstadrett i norsk tale og skrift.

Eg trur det er uheldig å knesetja purisme som eit *prinsipp* for nynorsk målrøkt. Det er viktig å halda fronten andsynes bokmålet, og serleg gjeld det komplekset me kjänner som

«anbehe(i)telse». Men lån av internasjonale ord som *medisin*, *telefon*, *atom*, *kreativ*, *fysikk*, *situasjon*, *geografi* trugar ikkje identiteten til det norske skriftmålet, og det gjer heller ikkje omsetjingslåna.

Me bør setja oss inn i det målgranskarkar hev funne ut om slike lån og vera sers varsame med i utrengsmål å lansera det G. Harildstad i eit ordskifte med H. Tangen (i e-postgruppa til Høgnorskringen) hev kalla «rare» ord.

Kulturøkologi?

Sume lesarar lurer på kva som ligg i ordet *kulturøkologi* eller *kulturell økologi*. Ordet hev vore brukta millom anna i Vestmannen i samanheng med nynorskvern og måldyrking, men me skal ikkje freista oss på fulldekkjande umgripsfesting eller definisjon.

Økologi er læra um samspelet og livsvilåri i planteverdi og dyreverdi, og det let seg hevda at i kulutrøkologi ligg ei jamføring med kulturen, serleg målet. Ordet hev soleis yverførd tyding. Men dette segjer kanskje ikkje alt?

Purisme – ein attpåsleng

Av Jostein Krokvik

Eg er ikkje reint usamdi i det Steffens skriv i «Merknad om nynorsk purisme». Det hindrar ikkje at det kann tenkjast *gode* umsetjinglåna og *mindre gode*; med dét siktat eg til kor lett og mindre lett ordi fell inn i norsk målfar. Av umsetjingslåna hjå Steffens, finn eg berre «samvit» hjå Aasen, noko som sjølv sagt ikkje syner kor høvelege ordi er i 1999. Aasen hev derimot t.d. «medhjelpar», «medkristen» og «medtenar».

I nynorsk hev det alltid vore vilje til

å godtaka lån av «inernasjonale» ord (framandord). Millom dei upprekna ordi til Steffens, hev likevel «kreativ» fyrst synt seg i større mun i det siste. Det er snaudt til gagn for norsk mål at ord som «skapande», «nyskapande» o.a. vert mismætte og utestengde; dei segjer meir til norsktalande enn «kreativ».

Kva ord som er «rare», er det ulike meininger um. Me lyt lita på personleg gangsyn, kunnskap og sjølvkritisk sans.

Francis Bull-bibliografi

Francis Bull. Bibliografi
Universitetsbiblioteket i Tromsø
48 s. 1998

Nyleg er det utkome ein bibliografi over dei prenta arbeida til Francis Bull (1887-1974). Bull var professor i nordisk litteratur ved Oslo universitet i åra 1920-57.

«Magnus Olsen, ham ble jeg glad i med èn gang», skreiv Bull ein stad. Det same kan mange segja om Francis Bull og forfattarskapen hans. – Kven har ikkje hatt glede av Bull-skiftene, t.d. essaysamlingane «Tradisjoner og minner», «Land og lynne» osv.? Skal ein ha ei meinung om allnorsk kultursoge og skriftliv, høyrer Francis Bull med i bilætet.

Utgjevinga av bibliografin er ei samvinne millom Universitetsbiblioteket i Tromsø og Det norske språk og litteraturselskap. Føreordet er tvodelt og er skrive av

høvesvis Helge Salvesen og Erik Egeberg. At Universitetsbiblioteket i Tromsø er andsvarleg for utgjevinga, har samanheng med at Bull gav boksamlinga si til det nyskipa Universitetet i Tromsø.

Tittelbladet fortel ikkje kven som har samla opplysningane til bibliografin, men i føreordet står at det er bibliotekar Jorunn Gule og avlidne Kaare Haukaas. Det er nok ein mink at tilvissingar til avisartiklar ikkje er med. Av artiklane i Norsk biografisk leksikon er berre dei større med. Det kunde vore opplyst om kor mange artiklar Bull i alt skreiv i leksikonet og kor mange som ikkje er med. – I alt har bibliografin nærare 450 innførsler.

Bibliografin er velbudd og i det heiile eit fint prent – ei gáve til Francis Bull-vener i Noreg og Norden elles.

Gudmund Harildstad

Jolehefte med attersyn

«Jol i Sogn» er eit jolehefte med lang tradisjon. Sogn og Fjordane Ungdomslag fylgjer upp tradisjonen og er utgjevar, etter at dei tri fylkeslagi slo seg saman. Til då hadde Sogn Ungdomslag vore utgjevar. Heftet til jol 1998 er eit historisk kjeldeskrift av uvanleg slag. Me fær lesa um Vik Ungdomslag som er 100 år, ei kultursoga um strid for fridom og framgang, um det handskrivne bladet «Vikingen» og um intens målstrid som sette sterke merke på bygdi. Her er møte med ætti Njus (Njøs), ei stor sogna-ætt i Amerika som vitja Leikanger sumaren 1994 og som no hev sendt mange hel-singar til «Jol i Sogn». Ein av deim, Joel M. Njus, hev jamvel skrive jolepreika i dette joleheftet. Her er verdfulle artiklar um kulturpersonar som Ivar Refsdal, Jon Laberg og Ivar P. Navarsete. Her er artiklar um Skjerjehamm, Solund og Frønningen. Og her er attersyn på jarnbaneplanar i Sogn og Fjordane, fyrebuing og planar som førde til berre ei einaste jarnbana, Flåmsbana i Aurland, jamvel um jarnvegsplanane sette sitt preg på den politiske kvardagen i fylket frå 1874 og til 1924.

Ludv. Jerdal

Utan peikefinger

Barbro Lindgren (forteljar) og

Olof Landström (teiknar):

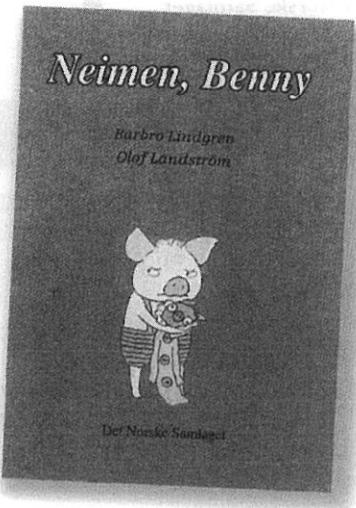
«Neimen Benny», bilætbok for born

Umsett frå svensk av Stein Versto. 32 s.

Det Norske Samlaget 1998

Det er ein vrang dag for Benny. Kvifor «Benny» forresten! Burde ikkje umsetjaren Stein Versto ha funne eit norsk namn? Elles er umsetjingi av den stutte teksti god nok. Barbro Lindgren fortel klårt og greidt um Benny som er ein liten gris, som er ein liten gut, ein grisegut som det er lett å kjenne samhug med for born som nett har fenge tak på språk og bilæte, og som dagleg upplever det tunge kravet frå dei vaksne um å vera rein og fin. Det er tale um dei aller minste me kan kjøpe bok å med prent til jol, utan at gleda ved boki bør stana berre ved desse.

For å kunna fylgje siktet målet sitt lyt mykje av det boki fortel verta lagt åt Olof Landström og teikningane hans. På bræda ser me ein tråssig og mistruen Benny.

På siste sida møter han mor si open, glad og tillitsfull. Og det er det store at boki før dette til utan at Benny tarv lyde ein lyfta peikefinger korkje frå Lindgren eller Landström eller nokon annan i heile vakenverdi for den saks skuld. Kanhende

utan å setja ord på det veit me at tråssen nok lever i beste velgåande i Benny. No vil han meir enn fyrr bruke tråssen til ikkje å verta eit flatklemt skinndaudt dusinmenneske, men heller med tidi verta ein levande dugande karmann.

Benny møter fleire flatklemde menneske på ferdi si, den venlege velberga hundemannen utan meinigar, den sure pølsemannen som ser nøgd ut berre når han sel ei pølse, og TV-slaven som vert ill og galen når røyndi uroar honom. Eit godt blinkskot gjer Olof Landström med teikningi si av eit veldig kontorlandskap der ingen kjem på at nokon beint utanfyre deira eigi glasrute kan ha krav på merksmed.

Teikningane er fargelagde, og med det nypersa gule slipset å hundemannen til eit fagleg (koloristisk!) høgdepunkt.

Arne Horge

Prolog til fyrejolsfest i Vestmannalaget den 10. desember 1998

Av Nils Haukås

So er det etter adventstid
då joletankar me møter,
og dagar og året undan skrid
det gjeng på so raske føter.
Og dette året var merkeår,
med flaum og vonde hende,
det var so syrgjeleg kald ein vår
og sumaren ingen brende.

Men Nord-Noreg hadde varme og sol,
der sveitta jamvel turista,
og samane joika på heimemål
og lagra på slantar i kista.
Nei, ver og vind, det krev sin rett,
då må nok mannemakt vika,
i Bjørgvin by det regna tett.
– Helly Hansen var god når det sipa.

Já, mennesket forskar på mange ting
men kann ikkje retta på veret.
Kor kann me få varmande nordanvind,
det endå står att å læra.
Me i Vestmannalaget toler litt vêr
når slik me kjem saman til stemna,
det er so mangt som i verdi skjer,
det vantar 'kje samtaleemne.

Hjå oss hev dei nyst skifta styremenn
– det hev 'kje med jol å gjera, –
nett no det gjeld heile Jerusalem
um den skal hovudstad vera.
Vårt land hev teke seg meklarjobb,
som dei ikkje bør leggja seg burti,
det kann snu seg mot oss som giftig
brodd,
for dette gjeld Israels fortid.

Lat oss heller be våre styremenn
som den heile verd kann uppdagá,
no flytter me til Jerusalem
Den norske ambassade.
For det skal me vita ved jolebordet
at dette er lovnads land,
og alt som er sagt i bibelordet
er styrt av ei høgare hand.

So fylgjer me då dei vise menn,
med kvar sin låt og farge,
som Barnet fann i Betlehem
og ikkje på gåvor sparde.
Den glade bodskap under er,
og langfrå alt me skyna,
men han som alle nasjonar ser
vil her sin kjærleik syna.

Der òg er ting som Vestmenn gled
i året som no er gjenge,
det er so utruleg, me må ha det med,
og bakum det heile stend kvende.
Me vår Sissel-Anny gjev takk og pris,
– ho hev nok hørt ord som var krasse,
men likevel skipa på Møhlenpris
med nynorsk, ein fyrsteklasse.

Det andre mot folkemusikk er vend, –
det òg gjeld ei støvande gjenta,
med hardingfela fekk ho stipend
– tre kvart million kann ho henta.
Anbjørg Lien heiter den flinke dros,
ho er frå Sula på Møre,
tjugeseks år gamal og alt virtuos,
ein kunstnar millom dei store.

Ja, slik kann det vera i laget vårt,
me dryfter so mangt i saman,
der sumt er gaman og sumt er sårt,
ei kjensla som ikkje er framand.
Men no vil me ynskja gledeleg fest,
og eit signa fyrejolsmøte,
velkommen til kvar ein kjærkomen gjest,
velkommen til pinnekjøtet.

Bladjubileum i Hardanger: Hordaland Folkeblad 125 år

Av Ludv. Jerald

Ved dette årsskiftet kunde Hardanger Folkeblad høgtida 125-årsjubileet sitt. Det er eit av dei eldste bygdebladi i landet, og er eit av dei få bladi som som er i privat eiga. I nærepå alle dei 125 åri hev den kjende Skaar-ætta i Kvam i Hardanger vore eigalar og redaktørar.

Folkehøgskulelærar og redaktør

Det byrja i 1882. Då kjøpte Nils Nilson Skår den eldre bladet. Det heitte då «Hardangeren» og kom ut på Lofthus i Ullensvang. Hardangeren var skipa der ved årsskiftet 1873 og Nils Skår frå Kvam i Hardanger var redaktør i bladet 1877 til 1885. Han var lærarutdanna, og i dei åri var han lærar på Hardanger Folkehøgskule, Hordatun på Lofthus, redaktørstillingi var nok eit attåtyrke. Han kjøpte bladet av den tidlegare eigaren i 1882, og han tok bladet med seg til Norheimsund då han flutto dit i 1885. Ifrå den tid hev bladet kome ut i Norheimsund. Det var Skår som bytte namn på bladet, frå Hardangeren til Hordaland Folkeblad.

Skaar-ætti hev vore eigalar i alle år frå 1882, og son hev fylgt far i redaktørstillingi. Nils Skår den eldre hadde lang tid som redaktør og seinare medredaktør. Son hans, Nils Skaar den yngre, heldt fram som redaktør og utgjevar. Han døydde i heller ung alder, og sonen, cand. jur. Bjørn Skaar som var journalist i bladet frå 1931, vart redaktør og forretningsførar då faren døydde i 1933. Bestefaren Nils Skår den eldre var medredaktør heilt til han fall ifrå i 1948. Det er han og sonesonen Bjørn Skaar som hev stade lengst i styringi av bladet. Bjørn Skaar slutta i redaktørstillingi i 1986 og tilsette ny redaktør; men han var forretningsførar i bla-

det til langt over aldersgrensa. Han døydde no i oktober 1998, 87 år gammal.

Ubroten tradisjon

Tradisjonen vart halden uppe. Son til Bjørn Skaar, advokat Nils Skaar, vart eigar av bladet. Han er no lagdommar i Gulatings. Kona hans, Liv Skaar, er forretningsførar. Og lagdommar Nils Skaar hev synt sine sterke kjenslar for tradisjon ogso ved at han i dette året tok yver ættargarden Skaar (eller Skaaro i bygdemålet) inst i Fyksundet, som ein eldre slektning no ynskte å yverdraga. Styremaktene er verd honnør for at dei gav konsesjon til ein slektning som er viljig til å halda garden og bygnadene ved like, jamvel um han ikkje kan bu der.

Landskjend politikar

Nils Nilsson Skår som kjøpte bladet i si høgskulelærartid i 1882, vart ein landskjend politikar. Han var ordførar i Kvam 1888-1919, og stortingsmann frå Hordaland 1886-94 og 1909-24. Han hadde sterke nasjonale og historiske interesser, og han var som ein Snorre i Hardanger. Han var med og skipa Hardanger Historielag og var formann i laget i mange år. Sonesonen Bjørn Skaar tok juridisk embeteksamen i sers ung alder. Han var med i heradsstyre og formannskap i Kvam, og var formann i vinstrelaget i bygdi og forretningsførar for Hardanger Historielag. Hordaland Folkeblad var vinstreblad i alle dei farne åri – heilt til dess det minka med politisk tilknyting for flestalle blad.

Millom journalistar som hev arbeidt i Hordaland Folkeblad er Anton Beinset, Ludv. Botnen, Ludv. Jerald og Kristoffer Heradstveit. Attåt redaktør Olav Bjørkum er

journalistane Soldal og Olav K. Laupsa no tilsette i redaksjonen. Dei er båe frå Øystese i Kvam, medan redaktør Bjørkum er frå Meland i Nordhordland og hev vore journalist i Gula Tidend, Akershus Arbeiderblad, Bergens Tidende og Strilen. Til Hordaland Folkeblad kom han i 1986.

Då Hamsun skreiv i bladet

Ved dette jubileet skal det ikkje gløymast at Hordaland Folkeblad på sine debatt sider hev havt ein seinare Nobelpris-vinnar! Knut Hamsun budde i sine heilt unge år i Vikøy i Kvam. Han heitte då Knut Pedersen, og han gjekk i Vikøy kyrkja um sundagane. Han debuterte truleg som debattant i bladet som den gongen vart styrt av Nils Skår den eldre. Knut Pedersen skreiv ein artikkel um «Kirkesangen i Vigøren Kirke». Han heldt fram at kyrkjelyden i Vikøy song gale. Han sjølv song rett. Og det freista han å prova. Det vart eit sterkt ordskifte i bladet, for motleggi kom òg. Det var tilmeld deim som drog skrivekunna til Knut Pedersen i tvil, og avskreiv honom som debattant. Dei skulde ha visst at dei var i batalje med ein komande Nobelpris-vinnar i litteratur!

Seinare, i mange år, hev litteraturgranskarkar og andre vore ute etter å få avskrifter av Knut Pedersens artiklar um «Kirkesangen i Vigør Kirke». Ein av dei artiklane hadde jamvel ei etterskrift frå redaktøren um at dei latinske sitat som innsendaren hadde havt med i manuskriptet, var strokne av redaksjonen. – Kvifor vart dei strokne? spurde eg ein gong redaktøren. – «Eg redigerte mitt blad!» svara Nils Skår. Og dermed var det sagt.

Denne mållæra, innanfor skulemålet, men med i-mål og andre tradisjonelle sideformer, vart først etter sensurutspel godkjend av departementet i februar 1940. Ho kom i 3 utgåvor. Då boki på ny skulde ut sist på femtitalet, stengde statsråd Helge Sivertsen (Ap) for henne ved tvangstiltak i 1960 (sjå Gustav Indrebø. *Ei livsskildring* av Inger Indrebø Eidissen s. 235).

Namnet *Indrebø minimum* kjem av dei nemnde Indrebø-bökene. Det er tradisjonell nynorsk so langt dette målet kann brukast etter offisielle tvangsreglar. Innlysande nok skriv ikkje namnet seg frå Indrebø; det hev vorte teke i bruk seinare. *Indrebø minimum* er ikkje heilt

det same i dag som i 1938; 1959-brigdet og seinare språkrådsbrigde kjem imilom.

Indrebø minimum kann vera til hjelp for folk som vil skriva høgnorsk, men tykkjer dei lyt halda seg innanfor skulemålet – færre enn som sjølv trur det, lyt elles dét. Fyrebiels må det vera eit krav frå oss at det kjem hjelpebøker i tradisjonelt mål, med klassiske sideformer, i skulen, men grunnkravet er at i-målet og dei tradisjonelle formene vert jamstelte. Beste alternativet til skulemålet er elles, slik eg ser det, høgnorsk hovudsakleg etter hovudformene 1917.

Jostein Krokvik

Indrebø minimum

(Lånt or Høgnorskbladet)

Kva ligg i nemningi *Indrebø minimum* som me stundom ser på prent? Då 1938-målbrigdet var formelt vedteke av statsmaktene, imot stormengdi av målfolk, synte Gustav Indrebø nyktet og praktisk gangsyn med alt i 1939 å skriva *Den nye rettskrivingi til møtes med den gamle*, ei rettleiding med ordlista for skulefolk og andre som vilde skriva so norsk som det let seg gjera innanfor det nybrigda skulemålet. Boki kom i nytt upplag same året. Sidan gav Indrebø ut den stutte og samantrengde og sers gode *Norsk grammatikk for folkeskulen* (32 sidor) etter same mynsteret.

Heidring i Lutefisklauget

Dette biletet er frå jubileumsfesten i *Lutefisklauget af Bergen*, og det vart teke då laugsfelagane var samla til 25-årsjubileum for lauget, på Hotel Norge. Biletet syner frå vinstre Gunnar Gilberg, tidlegare oldermann og velkjend diktar og stjornarmann i Vestmannalaget der han og er bladstyrar for Tuftekallen; ved sida hans stend skrivar Otto Brevik, noverande oldermann Thor Haugland, og laugsmedlem Stein Størkson. Dei fire var med og skipa lauget for 25 år sidan, og dei vart høgtideleg utnemnde til heiderslagsmenn på livstid. Me fretter at Hotel Norge serverte lutefisk av prima kvalitet, at alt gjekk i kultiverte former, at det var opplesing frå lutefiskprotokollen, og at dei mest kjende lutefisksongane vart sungne ved bordet.

Tilskrifter

Vestmannen

Bladstyrar Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Vestmannalaget

Formann Leidolv Hundvin
Lillehatten 242, 5033 Fyllingsdalen
Telefon 55 16 37 32

Ivar Aasen-sambandet

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Narøy
Eliasmarki 14, 5034 Y Laksevåg
Telefon 55 34 33 77

Norrønalaget Bragr

Formann Lars Bjarne Marøy
Tilskrift som Vestlandske Mållag

Målungsdomslaget

Prikken yver i-en

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684, 5001 Bergen
Telefon 55 31 66 29

Høgnorskringen

ved Håvard Tangen
Grensa 8, 0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10

Norsk Målungdom

Øvre Slottsg. 5, 0157 Oslo
Telefon 22416155 / nmu @ nynorsk.no

Noregs Mållag

Kirkegata 32, 0105 Oslo
Telefon 22 47 71 00 / Faks 22 47 71 01

Vatnadal

*Min hug fer til fjells, til Vatnadal.
Hentar so fram mine minne.
Dei dulde makter meg gav eit val,
briskare enn noko sinne.*

*Med fiskestongi og sekk på rygg,
der ventar meg gjæve stunder.
Men ingen bør vera heilt upp trygg.
Fysna so lett fer i sunder.*

*Der kvitrap fuglar i morgonstund
her uppe i Vatnadalen.
Det herleg er å vakna or blund,
doggvåt og øveleg valen.*

*So mangt og mykje er her som dreg,
so mange nutar og knausar.
Eg snart i bratthenget er på veg,
bed so um hjelp fyrr eg rausar.*

*Då tim eg huldrer, tussar og troll,
hega og dega dei dansar.
I millom lyngi eg ligg i koll,
no fyrst fær eg mine sansar.*

*I millom røsslyng og snigelslim.
Mot himmel han skagar, nuten.
Her hev eg funne mitt Garisim.
Han bøygde kne-i, den guten.*

Einar Torgilstveit

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er lands-samskipnad åt vestmennene og høgnorskrørsla. Sambandet arbeider for målupplysning, måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målrørsla. I Sambandet kann lag og einskidlemer vera med, og du må gjerne meldia deg inn i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn! Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastyraren:

*Ivar Aasen-sambandet v/Kolbein Totland, Totlandsve. 370, 5050 Nesttun.
Telefon 55 10 02 48
Postgiro 0814 20 27 209*

Tvo Sunnfjord-kunstnarar

Kunstnarsamfundet i Bergen hadde den gode idéen å laga eit minneprogram um tvo store Sunnfjord-kunstanarar. Det var til Jolemøtet som vart eit sers festleg møte. Tvo lagsfolk, ekteparet Aslaug og Rolf Vossgård, hadde laga eit kunstnarprogram um målaren Nikolai Astrup, prestesonen frå Jøster, og skalden Jakob Sande, klokkarsonen frå Fjaler. Aslaug Vossgård hadde sett programmet saman, på ljósatilet vart mange Astrup-kunstverk synte, og fine musikkstykke fylte ut. Rolf Vossgård fortalte um målarstykket, og han las utvalde dikt av Jakob Sande. Annefi Moe gav tonefylge på piano.

Det vart eit stemningsrikt møte med tvo store kunstnarar, og ved festbordet etterpå fylte målaren Lise Landmark ut med minne um Nikolai Astrup som ho mintest han, ein av dei tri store vestlandske målarane.

Ludv. Jerdal

Gråt ikkje meir

*Gråt ikkje meir no, sorgsame fontene.
Grin ikkje over blauge skyers ferd
der du står att med vise lauv áleine.
Sjå at den strenge kulda har eit verd
fordi ho stilnar gråten og forsteinar
di tåre. Pris di sorg som gjer deg herd
og pakkar deg godt inn med diamantar,
med iskrystallar kringum dine kantar.*

Ronny Grønning Spaans

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein landsdekkjande ring som vil reisa nynorsk i sitt "beste lag" (Asen). I høgnorsknamnet ligg programmet. Open for alle som er samde i grunnanken. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til:

Høgnorskringen
v/ Håvard G. Tangen
Grensa 8
0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10
Postgiro: 0834 45 91343

Analyse – utskiljing

Av Arne Horge

Ut or pressebyrå har det nyleg kome farande at den litauiske presidentfrua ikkje er gongefør, ho sit med eine foten til vefs i gips. Eg vil freiste å analysere denne meldingi, dvs. skilja ut mogelege sanningar som meldingi kan fortelja.

Ho heiter Alma Adamkiene og er altso gift med president Valdas Adamkus i Litauen, den synste av dei baltiske statane. Det var medan ho fylgte mannen sin til Sambandsstatane midt i juni at ho skadde høgrefoten. Dei amerikanske lækarane meinte at skaden ikkje var noko å bry seg um, men då ho kom heim til Litauen fann lækarane der eit bein i foten tvert av, og no lyt ho vera i ro med gips til so lengje.

Dei amerikanske lækarane kan ha mangelfull utdanning, jfr. dr. Enos Pork i teikneserien »Ernie», og difor var dei ikkje i stand til å finne brotet i presidentfrufoten. Derimot skulde ein tru at litauiske lækarar er meir å lite på. Eller dei amerikanske lækarane hadde aldri hørt om Litauen. Kanhende trudde dei at Litauen var ein liten trøysteslaus by i Rumelia, og difor gav dei ein god dag både i Alma Adamkiene og foten hennar og sette ein halvstudent røvar til å sjå på han, men er det mogeleg når Litauen har eitt av dei beste korgballagi i verdi?

Det fyrste, at amerikanske lækarar har skral upplæring, har noko for seg av di Alma Adamkiene truleg kjenner det amerikanske helsestallet svært godt og hadde vit til å velja det beste. Mannen hennar, som vart president i

Litauen på fyrejolsvettaren i fjar, vendde heim att til Litauen etter uppattningi av litauisk sjølvstende i 1991. Fyre den tid hadde Adamkus vore statstene-stemann høgt uppe i amerikansk miljøvern. Dersom han har vore lengje gift med Alma, og eg har ingen grunn til å tru anna, for Adamkus er noko upp i åri kumen, so har ho budd årevis i Statane og kjenner landet og folket, ja, kanhende er ho upphavleg amerikansk for alt det eg veit. Av den grunn trur eg at presidentfrua heller ikkje slepte ein halvstudent kvakksalvar laus på foten sin.

Ved presidentkontoret i hovudstaden Vilnius i Litauen fortel Janina Sarkuviene, som er skrivar hjå presidentfrua, og dette òg i fylge byråmeldingi, at Alma Adamkiene trassa smertone etter ho hadde skadd foten og gjekk frimodigt vidare i høghæla skor! – Det gjorde sjølvsgart vondt verre for foten hennar, og difor lyt ein tru at dei litauiske lækarane alt i alt hadde ei lettare oppgåve med å finna beinbrotet enn dei amerikanske. Kva for lækarar som er dei beste, er difor framleis eit ope spørsmål.

Men det som står fast som fjell, er at Alma Adamkiene er ein hardhaus utan like som ikkje gjev seg yver med det første når det leitar på. Ho vil sikkert halde fram med å tene mannen sin og landet sitt med ære på høge hælar når berre gipsen vert teken av.

Det er morosamt og triveleg og gjev godt umdøme å vera analytikar. Ein må berre gjera som analytikarar flest, ha eit avgrensa emne som ikkje dreg analytikaren ut på for djupt vatn.

DAG OG TID

Lyser opp i målmørkret!

Ring oss i dag og ting avis til spesialpris;

199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post:bladstova@dagogtid.no

Vyrde vestmannalyd!

Ein skulde ha mykje meir tid til å lesa og sjå i gamle blad. Fyrre dagen sette Tuftekallen seg godt til rettes i den nedslitte godstolen sin, og las gjennom ti gamle nummer av «Jol i Nordfjord». Det vart vel hugnadsam lesnad! Kultursoga er so god som nokor. Her fann eg attgjevne gamle, verdfulle fotografi frå Nordfjord-bygdene, både av folk og gardar, dyr og landskap, klede, reidskap, instrument og mykje anna forvitneleg. Her er det skrive, ikkje berre um bygdediktarar og felespel, fjordhest og geiteal, grovsmedar og knivsmedar, kunstmålarar, prestar, snikskytтарar og veide-menn (nemnde etter alfabetet), men òg um slikt som naturkjensle, religiøse folketonar, minne frå skulestova og den fárlege huldra. For Tuftekallen vart denne lesnaden ei stor uppleveling, på høgd med det beste. Og eg kann ikkje gjera anna enn å telja folk til å gjera det same. Det finst både «Jol i Sunnfjord» og «Jol på Sunnmøre», so det turvte ikkje vera vandt å finna spennande ting. Gamle utgåvor kann ein låna i boksamlingane. Her er nøgdi av kjeldor å ausa or.

I «Jol i Nordfjord», 1994, stend eit stykkje av Aslaug Lote, som ho hev kalla *Jolejestebod*. Tuftekallen hev hug til å gjeva att denne glimten inn i ein gammal tra-disjon, rett nok noko avstytt:

Det var gammal skikk i grannelaget at ein skulde halda jolejestebod. Det var to og to huslydar som bad kvarandre. Her på Lote var det dei to i Framielva og Oppigard, Krestaførane og Anjasane. So var det Perane og Arnane som var i lag, og Hansane og Joane. Dette hadde ikkje noko med slekt å gjera, det hadde berre vore slik, og er slik enno, endå um både maten og tida har vorte noko brigda.

Ein hadde gjestebod andre, tredje og fjerde joledag. Den som hadde det først eit år, hadde det sist neste år. Um morgonen etter fjøstid kom husbonden frå huset der dei skulde ha gjesteboden og bad. Det gjekk i vyrdelege former, og han busa ikkje ut med ærendet sitt med det same. Han måtte til bords og få kaffi og mat, og so kom ærendet som alle visste før. So rusla

Tuftekallen 10. desember 1998 Kultursoga frå Nordfjord

Av Gunnar Gilberg

dei då til gjestebods, bedaren i lag med gjestene. Dei skulde helst gå seint og ikkje vera altfor brå og kipne når dei skulde i gjestebod, men var det ruskevér, laut dei likevel setja opp farten. Vi kom so ei stund fyre middag, og vi vart bodne kaffi og kaker med det same vi kom inn. Vi born fekk saft. Dette var sikkert noko som hekk att frå gamalt, og skulde vera i staden for øl eller skjenk med det same gjestene kom. So var det skikken at når ein hadde vore i gjestebod ein dag, skulde husbonden i hitt huset koma og be ein høgtideleg på same måten som det var gjort fyrste dagen.

Middagsmaten var oftast fisk og tullakling og sosakjøt, og fruktgraut til dessert.

Etter middag skulde vi gå i husmøte. Det vil sei at dei skulde sjå over alt i huset og uthusa. Dei skulde då sjå kva dei hadde spunne fyrcjol. Varpet til veverane burde i det minste vera ferdig fyrcjol. So var det kvitlar og åkle og anna som dei hadde fått siste året. På stabburet var det å sjå kva dei hadde av kjøt og flesk og korn og mjøl. Og so bar det til fjøshusa. Sjå på beista kor dei såg ut og kor langt dei var komne i høystålet, både i tahøystålet og i skjerpestålet, og kor mykje lauskjerv som var att. Det var mykje å fara over.

Når vi kom inn att i stovehuset, var det å by fram eple og kanskje kvar sin appelsin, men appelsinane ein hadde på den tid, var det lite stas med. Dei var eitrande sure. Nei, då var epla betre. Hansane hadde slike støre, fine gode «Signe Tillisch»-eple. Neter hadde dei òg. Hadde det ikkje vore gode natår, var det kjøpeneter, men dei var ikkje so gode. So skulde vi Gjeta reven, og so vart det då fleire leikar: Selja lerrefte, Mitt skip siglar, Det kom bod frå smeden, Mitt skip er lasta med, og fleire.

So var det kaffi med lefse og gombe og kaker av ymse slag. Etter kaffi var det fjøstid og dei som hadde det på seg, måtte gå. Men då sjaua vi på, vi ungane som var att. I eine stova stuva vi alt inventaret burt i krærne og leika Pikka trebole og Blindexjuke, og elles meir vi kunde finna på. Innmed Hansane hadde dei eit stort, rundt bord. Vi laga ei lang rekkje, dei største fyrst og dei minste sist, og sprang rundt og rundt bordet, fortare og fortare, so dei små som var sist hekk mest i lause lufta til slutt og vart hivde til sides. Men moro var det, og vi var både sveitte og trøytte når dei kom frå fjøset. So skulde vi ha siledrope. Det var kvar sitt glas mjølk med kaker til.

Når alle var samla att, var det song kring joletreet, og seinare songleikar og

andre leikar ut etter kvelden. Og so var det kveldsmat, og det var ofte fisk attåt kake-maten. Det høvde seg slik at vi fire Jøungane i alder kom midt i flokken med dei sju Hansungane og sameintest godt. Jolejesteboden var difor noko vi såg fram til og gledde oss til, og som vi enno dreg gode minne frå.

Ja, ja. Tuftekallen tykkjer det er godt å mimra litt. Men ein treng ikkje drøyma seg generasjonar attende, det rekk med nokre månader. Sidan me er i desember, vert det rett nok ikkje nokor jolemimring då, men no i myrketidi gjer det godt å få med seg ein klår glimt av seinsumar; – og det er nett likt seg at ein Tuftekall gjer eit tverrkast.

Høyr på dette diktet som stod i same heftet. Det er skrive av Jon Tolås:

Brev frå Nordfjord
Kjære deg
kom heim til Nordfjord
så snart du kan
I neste veke sprekk plommene

Du har vel plass til eit tynt lag
Rivers Early? Dogga, mørkeblå perler
som åpnar seg mot ganen
gong etter gong
Reine Claude så fulle av saft at
elvane renn langs haka
Du står med atlatne auge
og sukkar og nikkar i
siget av saft
Og Victoria, ja, Victoria
med holrom langs steinen
der tunga kan raspe og skjere
før du lar tennene gå i
det gullgule kjøtet

Kjære deg
kom heim til Nordfjord
så snart du kan
Vi treng magemålet ditt
Vi treng saftpressa di
I neste veke sprekk plommene

Me rakk ikkje fylgja uppmodingi, og di større vert lengten – men me får tru at dei største gledene ligg framfyre oss, at me kann rekka i herlege frukter av fleire slag. Allra finaste frukt, den som gjorde fylgjone av den største epleskandale i verdi til inkjes, skal me høgtida no snart, og Tuftekallen ynskjer kvar og ein GOD JOL!

Gulaprisen til Stein Erik Gilje

Stein Erik Gilje (44) i avisa Sunnhordland på Stord fekk Gulaprisen 1998 for den nynorske journalistikken sin. Prisen vert etla ut til minne um avisa Gula Tidend som gjekk inn sumaren 1996. Gula var då 92 år.

Stein Erik Gilje er frå Stavanger. Han er utdana cand. mag. frå Universitetet i Bergen med fagi nordisk, samfunnsfag og geografi. Han var først bladmann i Dagen i Bergen. I Sunnhordland hev han vore i 10 år med serkilt andsvar for å dekkja Fitjar herad. Han er den andre som faer Gulaprisen, som skal gjevest til ein journalist i lokalpressa i Hordaland og Sogn og Fjordane. Den første var Ivar Longvastøl i avisa Firda.

Juryen for Gulaprisen er dei tri siste redaktørane i Gula Tidend, Svein Tore Havre, Gunnar Wiederstrøm og Thomas Skålnes (formann).

Mål og makt

friska seg upp i 1998. I nr. 2 vekte ein artikkel av Sigfrid Tvitekkja ståk. Sigfrid Tvitekkja (1973) skriv hovuduppgåva um målet i Vinje og Rauland i Telemark, og ho lastar dagsens taalemålsgranskning, sosiolinguistikken, for skort på forklaring av målbrigde og måldaude, og spør etter ei onnor grunngjeving for sosiolinguistikken enn «teoriutvikling med eigenverde». «Det er mogeleg å gjera noko anna som målgranskar enn å postulera sjølvoppfyllede profetiar og skriva nekrologaar over norsk mål», skriv Tvitekkja.

I nr. 3 kjem nordiskstipendiat ved Oslo-universitetet Unn Røyneland (1967) med motgrunnar. Plassen rekk ikkje til gjenomgang, men det er rett, trur me, at i siste instans må målbrukarane sjølve taka vare på mangfeldet i målet.

Anna kunde dragast fram frå Mål og makt, t.d. artikkelen til prof. Kåre Lunden (1930) um «Internasjonalisering av Norway City». Håkon Kolmannsg er skriftstyrar.

**Be om gratis
katalog**

NYNORSK
ANTIKVARIAT

Tilskrift:

Nynorsk Antikvariat A/S
P.b. 9243 Grønland
0134 Oslo
Telefon 22 19 02 11
Telefax 22 19 61 10

Verdfulle bøker

Nye bøker:

Arne Horge: Gråskuggen. Festleg og fargerik barnebok med teikningar av Dagfinn Instanes og unge hjelparar.

I band kr 168,-

Sigurd Sandvik: Stølsguten. Frisk forteljing for born og vaksne um den 9 år gamle gjætguten Ola. Samstundes ei skildring av arbeidsliv og folkeliv i Suldal tidleg i 1920-åri.

Hefta kr 150,-

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, red.: Ivar Aasen-studiar I

Utgreidingar av Jarle Bondevik, Bjarne Ulvestad og Andrew Robert Linn. Hefta kr 230,-

Tidlegare år:

Alv Askeland: Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi. Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Gjelsvik-prisen. Hefta kr 135,-

Alv Askeland: Kyrkjeljod. Salmar. Hefta kr 115,-

Conrad Clausen: Festskrift til Ludv. Jerdal. I band kr 195,-

Arne Garborg: Ivar Aasen. Ved Trygve Lande. Miniformat. Kr 95,-

Hannaas, Clausen, Jerdal: Vestmannalaget 110 år. I band kr 200,-

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – diktar og granskar, sosial frigjerar og nasjonal målreisar.

Bilete ved Jo Gjerstad. 272 sider. I band kr 250,-

Jostein Krokvik: Norskrøtt skriftmåls store fall. Utgreiding um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta kr 130,-

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl. Hefta kr 160,-

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet.

Hefta kr 160,-

Jostein Krokvik: Kjettarord um norskmålalkymi. Hefta kr 24,-

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk.

Hefta kr 115,-

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny samling ord og ordlag frå Suldal.

Hefta kr 100,-. **Suldalsmålet I og II** samla for kr 200,-

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Norske ord etter umgrip og tyding.

I band kr 80,-; hefta kr 60,-

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det grunnleggjande målsogeverket.

I band kr 350,-

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta kr 50,-

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta kr 125,-

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring.

Skildra frå nært hald. I band kr 230,-

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band kr 60,-

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band kr 115,-

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band kr 50,-

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta kr 115,-

Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band kr. 150,-

Egil Lehmann: Islendsk-norsk ordbok. I band kr 250,-

Bed um utførleg boklista!

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5001 Bergen

Tlf. 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

Klassisk tysk modernisme – på kunstutstilling i Bergen

Av Ludv. Jerdal

Bryggens Museum i Bergen tek stødt nye stortak i utsellingsprogrammet sitt. No er den store utstellingshallen i ei av høgdene pryda på alle veggjer med eit sjeldsynt rikt utval av den klassiske modernisme i tysk målarkunst. Me er attende til 1800-talet, og på veggjene møter me både teikningar og trykk, og foto av kunstnarar som skapte nye retningar innan tysk målarkunst.

Den som gjev seg tid til studium på denne sjeldsynte utstellingen av landskap og kunstnarar, kan hausta mykjen lærdom. For her er upplysande og klårgjerrande tekst, både til kvart bilet i hallen, og i troppeuppgangane til utstillingen.

Ein småby samla kunstnarar

Det var i Worpswede, ein liten landsby som ligg eit par mil nord for Bremen i Nord-Tyskland, det hende. På slutten av 1800-talet flutte kunstnarar dit og fullførde ein prosess som hadde vore i gang i heile hundradåret. Dei var i opposisjon til

det som hadde vore berande i tysk målar-kunst gjennom 1800-talet, og dei samla seg i den vesle landsbyen. Me kan gjerne segja at dei «flutte på landet». Og der skapte dei ein ny klassisk modernisme. Kunstnarane i Worpswede skapte ny skule i kunsti. Millom anna tok dei *landskapet*, naturi, i bruk i motivvalet. Dei var mange; men den største av deim var Paula Modersohn-Becker. Ho var 25 år då ho kom til kunstnarkolonien, og ho hadde lært hjå meistrar som van Gogh og Paul René Gauguin. På utstillingi er også mange andre Worpswede-kunstnarar presenterte.

Alt i alt er denne samlingi av klassisk tysk modernisme ei stor uppleveling. Og direktør Anne Aagortnes i Bryggens Museum målbar i velkomsttalen sin ei takk til Goetheinstituttet for hjelp til å få utstillingi til Bergen. Her vert samlingi op til 25. januar. Deretter skal samlingi synast i Oslo.

Godt sagt um
fyremål:

Bruk ein ting i beinveges
motstrid med fyremålet, og
du øydelegg honom, um
tingen so er ein armé.

Friedrich Hebbel (1813-1863), tysk dramatikar.

Snakk med oss om Plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:

Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austervoll - Bømlo - Norhordaland - Os - Osterøy - Sotra

Sluttordet

Og notti vart
so lang og svart,
men so fekk me solkverv
innunder jol.
Og joli, ho kom
med aukande sol

Per Sivle (1857-1904)